

Dionysos'un Unutulan Toprağı

TEOS

Doç. Dr. Musa KADIOĞLU
Ankara Üniversitesi DTCF
Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı
Teos Kazı Başkanı

İzmir'in Seferihisar ilçesinde (Türkiye'nin ilk sakin şehri = Citta Slow) yer alan antik liman kenti Teos, İzmir'in yaklaşık 60 kilometre güneybatısındadır. Seferihisar'dan güneybatıya ayrılan yaklaşık 10 kilometrelik asfalt yol, antik kentin merkezine yani Anadolu'nun en büyük ve Hellenistik Dönemin ünlü mimarı Hermogenes'in eseri olan Dionysos Tapınağı'na kadar ulaştırır sizi. Mandalina ve yüzyıllık zeytin ağaçları arasında yükselen antik kalıntılar, binyıllardır var olma çabası içerisindedir.

Antik Ionia Bölgesinin 12 kentinden biri olan Teos Antik Kenti'nde ilk kazı çalışmaları, 19. yüzyılda (1862) İngiliz Dilettanti Cemiyeti; 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Fransızlar (1924) ve daha sonra 1962-1966 yılları arasında Ankara Üniversitesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı öğretim üyeleri Prof. Dr. Yusuf Boysal ile Prof.

Dr. Baki Ögün tarafından sürdürülmüştür. Mimar Duran Mustafa Uz, 1980-1992 yılları arasında Dionysos Tapınağı ile Arkaik tapınakta küçük sondaj çalışmaları gerçekleştirmiştir.

Amasya doğumlu antik coğrafyacı Strabon (MÖ 64 – MS 24), Teos'un önce Athamas, ki bu nedenle Anakreon tarafından Athamantis olarak adlandırıldığı, sonra İon kolonizasyonu döneminde Kodros'un meşru olmayan oğlu Naoklos ve daha sonra Atinalı Apoikos ve Damasos ve Boiotialı Geres tarafından kurulduğunu bildirir.

Lidyalı coğrafyacı Pausanias (MS 2. yüzyılın ortası), Teos'un kuruluşu ile ilgili olarak Strabon'un verdiği bilgileri tekrarlamasına karşılık daha ayrıntılı bilgiler de verir: "Teos, Aiolos'un torunu ve Athamas'ın oğlu Athamas ile birlikte Orkhomenos kentinden göç eden Minyashılar tarafından iskân edilmiştir. Teos'ta Karialılar, Yunanlılarla birlikte karışık bir şekilde yaşamaktadır. İonlar, Melanthos'un dördüncü kuşaktan torunu Apoikos önderliğinde Teos'a yerleşmişlerdir. Kısa bir zaman sonra ise Teos'a, Kodros'un oğulları Damasos ve Naoklos önderliğindeki Atinalılar ile Boiotialı Geres önderliğindeki Atinalılar göç etmişlerdir. Apoikos ve Teoslular bu her iki grubu da göçmen olarak kabul etmişlerdir".

Yaklaşık MÖ 600 yıllarında Thales, 12 İon kentinin merkezi olarak Teos'un seçilmesini önermiştir. Ancak Thales'in önerisi kabul görmemiştir. Panionion Birliğinin bir üyesi olan Teos, deniz ticaretinden dolayı hızlı bir şekilde gelişmiş ve çok geçmeden halkının büyük bir bölümünü Phokaia'ya ve Ephesos'a gönderecek duruma gelmiştir.

Teos çok erken bir dönemde coğrafik konumundan dolayı büyük bir ticari önem kazanmıştır. MÖ 6. yüzyılda bu önemli ticari ilişkilerin izleri, Eski Mısır'a kadar takip edilebilir. Kent, ticari amaçla Nil Deltası'nda yer alan Naukratis kentinin kurulmasında rol oynamıştır. MÖ 545 yılından sonra, Pers komutanı Harpagos'un eline geçmiştir. Teos, İon birliğinin bir üyesidir. Ancak bu dini ve politik birliğin Pers Kralı II. Kyros'un Batı Anadolu'daki Eski Yunan şehirleri üzerindeki baskısını kıramaması sonucu, birçok Teoslu MÖ 543 yılında kenti terk etmiş ve Trakya Bölgesi'ndeki Nestos deltasında yer alan ve daha sonra önemli bir koloni şehri olan Abdera kentini (günümüzde İskeçe yakınında) kurmuşlardır. Abdera, MÖ 5. yüzyılda yaşamış olan ünlü filozof Protagoras ile Demokritos'un vatanıdır. Bazı yazıtlar aracılığı ile iki kentin arasındaki ilişkinin çok yakın olduğunu ve Teos'ta alınan yasal kararların Abdera'da da geçerli olduğunu biliyoruz. Teoslular, Abdera'nın dışında MÖ 544 civarında Kuzey Karadeniz kıyısında Phanagoria kentini de kurmuşlardır.

Söz konusu göçe rağmen Perslere karşı sürdürülen MÖ 494 yılındaki Lade Deniz Savaşında Teos, İon donanmasına 17 gemiyle sayı bakımından en büyük desteği veren kentlerden biridir. İon Ayaklanmasının Persler tarafından bastırılmasından sonra Teos, tekrar Pers yönetimi altına girmiştir. Ancak Teos, MÖ 479 yılında Mykale Deniz Savaşında eski Yunan donanmasının galip gelmesiyle Pers yönetiminden kurtulabilmiştir. O zamandan itibaren Teos, Attika-Delos Deniz Birliğinin bir üyesidir ve bu birliğe 6 talent gibi yüksek bir vergi ödeyecek kadar da varlıklıdır.

Peloponnesos Savaşlarının son 8 yılında, Atina ve Sparta, söz konusu bu zengin şehri oldukça zarara uğratmışlardır. Spartalıların Pers desteğiyle zafere ulaşmasından sonra,

Anadolu'daki diğer eski Yunan şehirleri ve Teos gibi, Spartalılar da Pers büyük kralının iktidar isteğine karşı gelmişlerdir. Fakat MÖ 387/6 yılındaki Antaldikas Barışı ile Teos tekrar Pers yönetimi altına girmiş, ancak kent Büyük İskender (MÖ 334) ile birlikte tekrar özgürlüğüne kavuşmuştur. Büyük İskender, Teos'u bir kanalla İzmir Körfezi'ne bağlamayı tasarlamıştır.

MÖ 304 yılında, tüm İonia Bölgesi'nde etkin olan deprem sonucu, olasılıkla Antigonos Monophthalmos, Lebedos ile Teos kentlerini *synoikismos* ile birleştirmeyi planlamış ancak söz konusu bu plan uygulanamamıştır. I. Attalos yönetimi altında Teos, Pergamon Krallığına bağlanmıştır. MÖ 3. yüzyıldan 2. yüzyıla geçişte Teos kenti, artık Pergamon Krallığına bağlı değil, ancak görünüşte III. Antiokhos'un yönetimi altındadır. Çünkü Teosluların tapınakları için sığınma hakkı ayrıcalığına ilişkin ricaları bir Seleukos elçisi tarafından Roma senatosuna iletilmiştir. Ancak MÖ 192-188 yıllarındaki Suriye Savaşında Teos, Roma ve Pergamon Krallığına karşı yer almıştır ve bu yüzden de Apamea Barışından sonra tekrar Pergamon Krallığına bağlanmıştır. MÖ 133'te III. Attalos'un vasiyet yoluyla topraklarını Roma'ya bırakmasıyla birlikte Teos, Roma topraklarına dâhil edilmiş ve MÖ 129 yılında Roma'nın Asia Eyaleti düzenlemesi ile bu eyalet içerisinde yer almıştır.

Sadece yazıtlar aracılığı ile bildiğimiz Di-onysos Sanatçılar Birliği, Teos'ta çok önemli bir rol oynamıştır. Devamlı bir huzursuzluk kaynağı olarak görülen bu sanatçılar topluluğu MÖ 2. yüzyılın ortalarında Teos'tan Ephesos'a (Selçuk) sürülmüşlerdir. Ünlü lirik ozan Anak-

Bouleuterionun genel görünümü

reon (MÖ 572), Antimakhos ve Epikürcü Nausiphanes Teos'ludur.

Protogeometik Dönemden (MÖ 11. yüzyıl) itibaren iskân gören kentte, özellikle Hellenistik Dönemin en önemli mimarı Hermogenes'in eseri olan Dionysos Tapınağı, antik liman, arkaik tapınak (Hekatompedon), Arkaik Dönem Akropolü'nün eteğindeki antik tiyatro ve tiyatronun güneydoğusunda yer alan agora, Agora Tapınağı, Bouleuterion, sarnıç ve antik yollar önemli kamu yapılarından birkaçını oluşturur.

Projeler

MÖ 1000 yıllarından itibaren yerleşilen antik kentin en zengin olduğu Arkaik (MÖ 650-480), Hellenistik (MÖ 330-30) ve Roma dönemleri (MÖ 30 – MS 395) halen aydınlatılmayı bekliyor. Özellikle antik kentin Klasik Dönemine (MÖ 480-330) ilişkin bilgilerimiz daha da sınırlı. Yeni dönem kazı, belgeleme ve restorasyon çalışmalarında, MÖ 1. binyılın başından itibaren başlayan bu uzun tarih yolculuğunda antik kentin mimarisi, ekonomisi, sosyo-kültürel ve siyasi yapısı da araştırılıyor. Antik kentte, günümüzde görülebilen tüm mimari yapıların belgelenmesi antik kentin sayısal kent planını ve dolayısıyla kentsel gelişim

sürecini ortaya çıkaracak. Teos 1. Derece Arkeolojik Sit Alanında ileri teknoloji belgeleme yöntemleri (3D Lazer Yapı Tarayıcısı, Total Station ve jeofizik-GPR) kullanılarak veriler toplanmaktadır.

Kısa vadede antik kentin bouleuterion/odeon ve antik limanında kazı, belgeleme ve restorasyon çalışmaları gerçekleştirilerek her iki yapının öncelikli olarak Türkiye'nin turizm ve kültürel yaşamına katılması sağlanacak. Bu bağlamda yaklaşık 500 kişilik olan yapıda çeşitli sanatsal faaliyetler (şir dinletileri, tiyatro gösterileri, caz festivalleri vb.) düzenlenebilecek.

Antik kentin büyük dikdörtgen taş bloklarla inşa edilmiş olan limanına ait kalıntılar hem deniz içerisinde hem de kum yığınları altında açık bir şekilde takip edilebiliyor. Antik dönemde gemi ve kayıkların bağlanmış olduğu delikli taşlar günümüzde halen yöre balıkçıları tarafından kullanılıyor. MÖ 6. yüzyıldan itibaren zenginliğini deniz ticaretine dolayısıyla limanlarına borçlu olan Teos, tüm Akdeniz havzasında etkin bir ticari rol üstlenmiş. Kısa zamanda kazıları tamamlanarak bilim dünyasına duyurulacak olan antik liman, özellikle Anadolu antik dönem liman mimarisi ile tüm Akdeniz havzası liman mimarisi için önemli bir örnek oluşturacak. Özellikle Hellenistik Dönemden beri Sığacık, Karagöl mevkiinde yer alan mermer ocaklarından çıkarılan Teos grisi ve Africano mermer cinslerinin Roma kentine deniz yolu ile taşınıyor olması söz konusu antik limanın önemini daha da artırmakta. Karagöl Taş Ocağı çevresinde halen kendine has kesim biçimi ve üzerinde Latince yazıt bulunan 70'i aşkın yarı mamul mermer blok, Karagöl ile birlikte düzenlenerek "Karagöl'den Roma'ya" adlı açık hava sergi alanına dönüştürülecek.

Ayrıca tüm antik kentin kolay ve anlaşılır gezilebilmesi için Ören Yeri Hizmet Binası (bilet gişesi, bilgilendirme salonu, WC v.b.), gezi yolları, yön ve bilgi levhaları (mimari yapılar, fauna ve flora bilgi panoları), seyir terasları ve kısa süreli gölgelikli dinlenme alanları kısa vadede yapılarak tüm yönleri ile antik kentin bir açık hava müzesine dönüştürülmesi sağlanacak.

Teos Antik kenti kazı, belgeleme ve restorasyon çalışmaları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, Yaşar Holding Yönetim Kurulu Üyesi Sayın Emine Feyhan YAŞAR, Odak İnşaat Mühendislik Madencilik Sanayi ve Ticaret A.Ş., Surkon Makine Ltd. Şti., Anadolu Kültür Akademisi Derneği (AKA), Seferihisar Kaymakamlığı ve Seferihisar Belediyesi'nin maddi katkıları ile sürdürülmektedir. Adı geçen kişi, kurum ve kuruluşlara Teos Antik Kenti Kazılarını ilk sezondan itibaren destekledikleri için kazı ekibim adına çok teşekkür ederim.■

Teos Dionysos Tapınağı'na ait İon başlığı

GEZİ NOTU

Uzun süren sessizliğini bozan Teos'ta üçüncü kuşak kazıları başladı. Ankara Üniversitesinden genç bilim insanı Doç. Dr. Musa Kadioğlu, yaklaşık 6 kilometrelik geniş bir alana yayılmış olan kent kalıntılarını ayağa kaldırmak için heyecanla çalışmalarını sürdürüyor. Şimdilik tam olarak bir kazı evine bile sahip olmayan Teos, sponsorluk açısından diğer kentlere oranla biraz daha şanslı. Büyük restorasyon projeleri için büyük sponsorluk desteklerine ihtiyaç var. Antik dönemin en büyük ve önemli Dionysos tapınaklarından birine sahip olan Teos'ta, tapınağı yeniden ayağa kaldırmak, yeterli destek bulunduğu takdirde, çok zor bir çalışma gibi görünmüyor. Tapınağa ait kalıntılar neredeyse tüm hali ile etrafa saçılmış durumda.

Yaklaşık 100 yıllık bir kazı tarihi olan Teos'ta arkeoloji ve turizm adına şimdye kadar neredeyse hiçbir çalışmanın yapılmamış olması elbette üzücü. Fakat Teos, gelecek dönemlerde herkesin mutlaka görmek için rotasını değiştireceği kentlerden biri olmaya aday.